

А. М. Шульга,
професор кафедри фундаментальних
та юридичних дисциплін,
доктор юридичних наук, професор
(Харківський національний університет
внутрішніх справ)

ТРИЄДИНА ПРИРОДА ЛЮДИНИ ТА ПРОБЛЕМА ЇЇ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

На сьогодні при визначенні поняття людини зазвичай використовується термін *«біопсихосоціальна істота»* (іноді – *«психобіосоціальна істота»*), оскільки загальна характеристика будь-якої людини свідчить, що *природний (біологічний), психічний, соціальний (суспільний)* аспекти її буття завжди є невіддільними одне від одного. Біопсихосоціальна парадигма розуміння людини знаходить відображення у сучасному нормативному визначенні поняття здоров'я людини як стану її повного *фізичного, душевного (психічного) і соціального благополуччя* (ст. 3 Основ законодавства України про охорону здоров'я).

Природне (біологічне) в людині (у самому першому наближенні) – це її тілесний організм, тілесна оболонка. Приміром, *головний мозок* як певний біологічний субстрат – це матеріальна *передумова існування й розвитку психіки* людини, її *нейродинаміки* – вищої нервової діяльності: пам'яті, мислення, емоцій і почуттів, характеру, мотивації, волі. В сучасній психології «жорсткість» зв'язку «біологічного» і «психічного» в людині є беззаперечною. З огляду на питання *фізичного благополуччя* людини як складової її здоров'я існують різного роду зв'язки «біологічного» і «психічного». Елементарний приклад: певні *психічні захворювання* – успадковуються (аутизм, біполярний розлад тощо), тобто вони невіддільні від стану *організму* людини. Не випадковим є те, що сучасні науковці часто-густо використовують термінопоняття «психологія тілесності» [1]. У даному контексті цікавим є факт, що англomовним позначенням від природи («nature» – «природа») «доброї» чи «злої» людини є словосполучення «good-natured» (добродушний)

та «ill-natured» (злий), тобто в останньому словосполученні використовується слово «ill», що має насамперед значення «хворий», «хвороба», а також (зокрема) – «злий», «зло» (відповідно поняття «хворий» і «злий» фактично ототожнюються).

У свою чергу, *психічне неблагополуччя* (нездоров'я) людини закономірно впливає на певні її біологічні характеристики, на стан її організму, тілесного здоров'я (загалом *психіка людини* може впливати на тілесне здоров'я як *негативно*, так і *позитивно*). Приміром, медицині відомі хвороби, котрі виникають як результат *навіювання* («ятрогенії»). Традиційна китайська медицина наголошує, що низка емоційних станів людини (злість, горе, жах та ін.) завжди призводять до захворювання людського організму, відповідних органів (печінка, нирки, серце тощо). В медицині є загальновідоме поняття «психосоматичні захворювання» (за народною термінологією: «хвороби від нервів»), тобто захворювання «внутрішніх органів», «систем організму», що виникли як результат дії певних «психічних та емоційних» чинників. Натомість, якщо казати про факти, скажімо так, *психосоматичного одужання* (як явища протилежного «психосоматичному захворюванню»), загальновідомим є феномен неочікуваного з боку лікарів тілесного одужання багатьох людей внаслідок *віри*, коментар до якого зазвичай припускає не стільки репрезентацію якоїсь наукової логіки, скільки згадку про біблійські слова: «По вірі вашій нехай станеться вам» (Новий Завіт. Євангеліє згідно св. Матвія. Розділ 9.29). В Україні оформлено державний патент № 80967С2 щодо позитивного впливу молитви на кров людини [2]. «Про силу нашої уяви» як, зокрема, *терапевтичну* силу ще за часів середньовіччя писав М. Монтень [3, с. 103–115].

Соціальне неблагополуччя за логікою речей також завжди спричинює певний *негативний вплив* (в його об'єктивній і суб'єктивній оцінці) як на фізичне (приміром, внаслідок виникнення проблеми доступу до чистої питної води), так і на *психічне здоров'я* конкретної людини як системне, цілісне явище. В умовах сьогодення самоочевидною істиною є судження, що *військовий стан* як стан життєдіяльності населення України є станом певного «соціального неблагополуччя» (є біженці, тимчасово переміщені особи, особи, що втратили

рідних, житло, роботу тощо), котрий так чи інакше впливає на *психічне здоров'я людини* як суб'єкта *реальних* суспільних відносин (політичних, економічних, правових й т. ін.). У «кризовому суспільстві» проблема «психічного здоров'я», «ментального здоров'я» («*mental health*» [4] за англomовною термінологією) завжди загострюється, оскільки дана проблема є проблемою і, скажімо так, «благополучного суспільства». Приміром, «ментальне здоров'я» (термін може використовуватись як синонім «психічного здоров'я», хоча загалом він має більш широке значення, особливо з урахуванням його визначення ВООЗ) є однією із соціальних проблем сьогодення Англії, котра одночасно є і її економічною (фінансовою) проблемою («*Mental health problems... in the UK. The cost to the economy is estimated at £105 billion a year*» [5]).

У даному контексті необхідно звернути увагу на зв'язок психічного здоров'я людини з істотною особливістю сучасного суспільства, котра знаходить вираз в його закономірній і усталеній назві: «*інформаційне суспільство*». На сьогодні *особистість* людини як об'єкт впливу невіддільна від *електронних ЗМІ*. Наприклад, в країнах ЄС підліток в середньому «спілкується» з екранами близько 8 годин на добу. Результат: в сучасній психіатрії поряд з діагнозом «інтернет-залежність» існує діагноз «цифрове слабоумство» («*digital dementia*»): у функціонуванні мозку спостерігаються негативні зміни – погіршується увага, уява, образне мислення, здатність до емпатії, самоконтроль тощо. Зазначена проблематика стосується і України, оскільки на початку 2021 р. стало відомо, що вже більш ніж 51% її населення віддає перевагу Інтернету як джерелу інформації [6]. Дана проблематика лише загострилась в умовах військового стану, оскільки темпоральний обсяг зв'язку психічної діяльності людини з Інтернетом («*віртуальною реальністю*») істотно збільшився в силу існування таких аспектів соціальної життєдіяльності як, приміром, «цифрова (електронна) економіка», «електронне урядування», «дистанційна торгівля», «дистанційна освіта».

Оскільки щодня *свідомість* (і *підсвідомість*) пересічної «сучасної людини» має відносно довготривалий зв'язок зі ЗМІ (насамперед з цифровими ЗМІ – «телебачення», «інтернет»),

відповідна *інформація* («інформаційна продукція») потенційно здатна впливати і фактично впливає на психічне здоров'я людей, невіддільне від їх *мислення* («негативного», «позитивного»). При цьому, впливає в умовах *інформаційної війни*. Приміром, не випадково американський «Institute for the Study of War» в своїх доповідях використовує поняття «Russian information space» [7] як антитезу «Українському інформаційному простору». Відповідно необхідно пам'ятати, що ЗМІ як суб'єкти формування *інформаційного простору* завжди мають і використовують різного роду *маніпулятивні можливості* («фейкові новини», «замовчування фактів», «постановочне відео», «прихована реклама», «надж-технології», «диспантантне відео», «аудіозакладки» й т. ін.). З огляду на які *німецький журналіст У. Крюгер* навіть назвав свою дисертацію (*присвячену ЗМІ, журналістиці*) «Влада над думкою» (*Uwe Krüger. Meinungsmacht. 2013 р.*), котра нагадує, зокрема, про значення «культури мислення», про вчення наставників дзен-буддизму: дії (їх види – «дії тіла, уст і ума») «бувають гарними і поганими», тому, оскільки «тіло і уста не можуть нічого зробити без участі ума», «найбільшу небезпеку приховують у собі погані дії ума» [8, с. 110–111].

Усе зазначене вказує на невіддільність *проблеми* «психічного здоров'я» від необхідності забезпечення *інформаційної безпеки людини* через її самоконтроль (зокрема, критичне мислення, психогігієну), державний контроль (приміром, контроль кіберполіції) тощо.

Список використаних джерел

1. Шмаргун В. М. Тілесне у розвитку психіки людини. URL: <http://ap.uu.edu.ua/article/539>
2. Галас Я. «Внучка, стоявшая на коленях перед иконой...». URL: <http://fakty.ua/136415>
3. Монтень М. Опыты : в 3-х томах. Т. 1. / пер. с фр. М. : Голос, 1992. 384 с.
4. What is mental health? URL: <https://www.medicalnewstoday.com/articles/154543>
5. New tool identifies eight ways for local areas to prevent mental ill health // URL: <https://www.lse.ac.uk/News/Latest-news-from-LSE/2017/08-August-2017/New-tool-identifies-eight-ways-for-local-areas-to-prevent-mental-ill-health>

6. Інтернет вперше обійшов телебачення як джерело інформації для українців – опитування. URL: <https://www.unian.ua/science/opituvannya-ukrajinciv-internet-vpershe-obiyshev-telebachennya-yak-dzherelo-informaciji-novini-11330678.html>

7. Russian offensive campaign assessment, september 10 // URL: <https://www.understandingwar.org/backgroundunder/russian-offensive-campaign-assessment-september-10>

8. Книга самурая. СПб. : Евразия, М. : ООО Изд. Дом «София», 2005. 320 с.